

Jade Lönnqvist

Musta, ruskea vai sininen?

Katsaus ”tummaihoisuuteen” osana rodullistavaa merkistöä kuvituksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi (AMK)

Viestinnän tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

20.04.2022

Tiivistelmä

Tekijä:	Jade Lönnqvist
Otsikko:	Musta, ruskea vai sininen? Katsaus ”tummaihoisuuteen” osana rodullistavaa merkistöä kuvituksessa
Sivumäärä:	32 sivua
Aika:	20.04.2022
Tutkinto:	Medianomi
Tutkinto-ohjelma:	Viestinnän tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto:	Graafinen suunnittelu
Ohjaaja:	Lehtori Katri Myllylä

Opinnäytetyössä tarkastellaan erinäisiä ”tummaihoisuuden” visuaalisen esittämisen käytäntöihin vaikuttavia seikkoja Suomen yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa tavalla, joka pyrkii palvelemaan kuvittajaa ammatillisesta näkökulmasta. Työssä lähdetään liikkeelle oletuksesta, että yhteiskunnallinen konteksti vaikuttaa kuvan tuotantoon ja sen luentaan kokonaisvaltaisesti.

Käsitteellä ”tummaihoisuus” tarkoitetaan sekä mustiin ihmisiin ja tummaan ihonväriin viittaavaa kiertoilmaisua että tapaa, jolla ei-valkoisiksi rodullistetut ihmiset usein niputetaan yhteen eroja häivyttävästi. Työssä katsotaan sanaan kiteytyvän tavan, jolla suomalaisessa visuaalisen kulttuurin valtavirrassa usein lähestytään monimuotoisuuden kuvaamista eräänlaisen epämääräisen ruskeuden kautta. Opinnäytetyössä käsitellään tätä mustien ja ruskeiden kehojen näkyvyyttä ja näkymättömyyttä sekä sivutaan marginaaleista ponnistavaa vastareaktiota ilmiölle kuvituksen kentällä.

Aiheen käsittelyssä hyödynnetään kirjallisuuskatsaustyyppistä lähestymistapaa ammentaen jälkikoloniaalin, kriittisen rodun ja valkoisuuden tutkimuksen perinteistä. Aihetta tarkastellaan sekä teoreettisella tasolla että konkreettisin esimerkein sekä hyödyntäen pohdinnassa kokemusasiantuntijuutta. Työ pyrkii esittämään kuvittajalle kysymyksiä, jotka saattavat auttaa kartoittamaan keinoja yhdistää taiteellinen ilmaisu omaan eettiseen pohdintaan omasta taustastaan riippumatta.

Avainsanat:	Rodullistaminen, representaatio, kuvittaminen, tummaihoisuus, valkoisuus, mustuus, ruskeus
-------------	--

Abstract

Author: Jade Lönnqvist
Title: Black, brown, or blue? A Look into "Dark-skinnedness"
Within the Racializing Signifying Practices of Illustration
Number of Pages: 32 pages
Date: 20 April 2022

Degree: Bachelor of Culture and Arts
Degree Programme: Media
Specialisation option: Graphic Design
Instructor: Katri Myllylä, Senior Lecturer

This thesis examines certain circumstances that influence the artistic practices of portraying "dark-skinnedness" in the Finnish societal and cultural context in a manner which strives to serve the illustrator professionally. The subject is approached with the presumption that societal context has an overall effect in the production and interpretation of images.

The concept of "dark-skinnedness" points to not only the Finnish euphemism referring to black people and dark skin colour but also to the way people racialized as non-white are often grouped together in a manner that flattens difference. The thesis considers the word "dark-skinnedness" a crystallization of the way that portrayals of diversity are often approached through a kind of vague brownness in mainstream Finnish visual culture. The thesis examines this visibility and invisibility of black and brown bodies. It also takes a look at the oppositional response from the cultural margins in the field of illustration.

The thesis utilizes an approach that borrows aspects of literary review methodology as well as the traditions of postcolonial, critical race and whiteness studies. The subject matter is examined on both a theoretical level as well as through concrete examples and drawing from personal experience. The thesis strives to ask questions, which may help illustrators to map out ways to combine artistic expression with ethical deliberations regardless of their background.

Keywords: Racialization, representation, illustration, dark-skinnedness, whiteness, blackness, brownness

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Rodullistamisesta	3
2.1	Rotu ja valkoisuus Suomessa	4
2.2	Rodullistamisen määritelmä	6
2.3	Rodullistava, rodullistettu kuvittaja	9
3	"Tummaihoisuuden" kuvallinen representoiminen	11
3.1	Representaatio ja kuvan valta	13
3.2	"Tummat" ihmiset katsottavina ja katsojina	15
4	"Tummaihoisuuden" merkistöstä kuvituksessa	19
4.1	Rasistisen kuvaston historia värittämässä nykyisyyttä	19
4.2	Onko värillä väliä?	22
5	Lopuksi	25
	Lähteet	28

1 Johdanto

Lämpimän ruskeat iho ja iirikset. Näitä hieman vaaleammat kämmenet ja jalkapohjat. Leveä nenä, kaksiväriset huulet ja kähärä tukka. Näistä piirteistä tunnistan oman kuvani. Ryhdyin kuvittajaksi tullakseni näkyväksi: piirrän ja maalaan näitä merkkejä paperille tai digitaaliselle kankaalle nähdäkseni itseni ja kaltaiseni. Minua on elämäni aikana kutsuttu ja kuvailtu lukemattomia kertoja sanalla ”*tummaihoinen*”. Totta, olen iholtani huomattavasti monia kanssasomalaisiani tummempi. Koko ihmisyyden ihonsävyjen kirjolla sijoitun kuitenkin lähemmäs vaaleaa päätyä. Sanalla ”*tummaihoinen*” ei niinkään viitata ihoni sävyyn, vaan tulkintaan taustastani. Se kiinnittää huomiota näkyvään erilaisuuteen, ”normaalista” poikkeavaan kehooni, sekä liittää minuun oletuksia. ”*Tummaihoisella*” tarkoitetaan lähinnä juuri meitä Saharan eteläpuolisten afrikkalaisten kansojen perimää omaavia *mustiksi* rodullistettuja ihmisiä siitä huolimatta, että afrikkalaisen diasporan lisäksi suomalaisella mittapuulla huomattavan moni muukin etninen ryhmä on iholtaan ”*tumma*”. Termin käyttö kiertoilmaisuna lienee peruja lähimenneisyydestämme, jolloin n-sanan käyttöä alettiin pitää poliittisesti epäkorrektina, roduista puhumista alettiin häivyttää ja suvaitsevaisuutta alettiin korostaa hyveenä. ”*Tummaihoisuuteen*” kytkeytyy ajatus eräänlaisesta epämääräisestä ruskeudesta. Asetan sanan lainausmerkkeihin, sillä haluan kiinnittää lukijan huomion tapaan, jolla sitä käytetään viittaamaan iholtaan ”*tummiin*” ihmisiin yleistävällä, yhteen niputtavalla ja eroja häivyttävällä tavalla.

Tämän opinnäytetyön tavoite on nostaa esille joitain tähän ”*tummaihoisuuteen*” liittyviä ihonvärin kuvittamisen ja kuvan tulkitsemisen konventioita Suomen tämänhetkisessä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Pysin lähestymään aihetta kuvittajan ammatillisesta näkökulmasta tavalla, joka palvelee kuvantekijää taustasta riippumatta. Mielestäni sanaan konkretisoituu muun muassa tapa, jolla suomalaisessa visuaalisessa kulttuurissa edelleen lähestytään monimuotoisuuden kuvaamista. Olen työskennellessäni kuvittajana pannut merkille, että ”*tummaihoisuudesta*” on tullut eräänlainen moninaisuuden visuaalinen symboli Suomen mediassa. Esimerkiksi mainosten ja kaupallisen viihteen

kuvastoon sirotellaan monesti nimenomaan näkyvästi afrikkalaistaustaisia ihmisiä. Sama ilmiö toistuu myös kuvituksen kentällä mielenkiintoisella tavalla. Se näkyy varsinkin yhdenvertaisuuteen, moninaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvissä kuvituksissa, usein joko hiusten tai muiden piirteiden avulla mustiksi ”koodatuina” tai kirjaimellisesti iholtaan tummina tai ”tummina” hahmoina, jotka on ripoteltu vaaleampien joukkoon. Sana ”tummaihoisen” kiteyttää kiinnostavalla tavalla tämän oletettavasti inklusiivisuutta tavoittelevan epämääräisen ruskeuden.

Hyödynnän opinnäytetyössä kirjallisuuskatsaustyyppistä lähestymistä ammentuen jälkikoloniaalin tutkimuksen sekä kriittisen rodun ja valkoisuuden tutkimuksen perinteistä. Jälkikoloniaali tutkimus tarkastelee eurooppalaisen kolonialismin vaikutusta yhteiskuntaan. Professori Joel Kuortin sanoin: ”siinä kiinnitetään huomiota niihin uuskoloniaalisiin toimintamuotoihin, joilla uusi maailmanjärjestys on muodostunut”. (Kuortti 2007.) Kriittisellä rodun tutkimuksella puolestaan tarkoitetaan Yhdysvalloista alkunsa saanutta tutkimussuuntausta, joka tarkastelee kriittisesti rotuhierarkian tuottamia valtasuhteita. Valkoisuutta tutkitaan esimerkiksi juuri jälkikoloniaalin ja kriittisen rodun tutkimuksen piirissä, ja kaikki suuntauksukset nivoutuvat laajempaan rasismia ja kolonialismia vastustavaan tutkimukselliseen traditioon. (Puuronen 2011, 11–31; Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021, 45–50.) Työ nojaa lisäksi vahvasti Stuart Hallin rodullistamisen määrittelmään sekä hänen viestinnän ja rasismin risteämäkohtia tarkastelemaan työhönsä. Maalatakseni aiheesta kattavan kuvan, sovellan käsittelyssäni teoreettista ja tutkimuksellista lähdeaineistoa sekä hyödynnän paikoitellen aihetta esimerkiksi kokemusasiantuntijuuden näkökulmasta havainnollistavia tekstejä.

Opinnäytetyön keskeisenä teemana on valta. Työ lähtee liikkeelle oletuksesta, että valkoiset ihmiset huipulle asettava rotuhierarkia on rakenteellinen osa suomalaista yhteiskuntaa, ja että tämä valta-asetelma vaikuttaa olennaisesti tapaan jolla ”tummaihoisuutta” kuvitetaan ja kuvia tulkitaan. Luvussa 2 määrittelen työn lähtökohdat ja keskeiset käsitteet. Pyrin löytämään erityisesti alati joustavalle rodullistamisen käsitteelle opinnäytetyön aiheen kannalta hyödyllisen määrittelyn, jotta kykenen sanoittamaan vastauksen työn keskeiselle kysymykselle: miten kuvan perusteella voi rodullistaa? Luvussa 3 puolestaan perehdyn

tarkemmin ”tummaihoisuuden” kuvalliseen representaatioon sekä kuvittajan että hänen yleisönsä näkökulmasta. Pysin työn edetessä myös esittämään kysymyksiä, jotka saattavat auttaa kuvittajaa kartoittamaan keinoja, joilla voi työssään yhdistää luovaa ilmaisuaan ja eettistä pohdintaa työn aiheeseen liittyen.

Pohdin opinnäytetyössä esimerkkien kautta erinäisiä mustien ja ruskeiden ihmisten kuvittamiseen liittyviä kysymyksiä. Minkälaiset kuvitusvalinnat mahdollisesti ohjaavat rodun tai etnisyyden tulkintaa kuvituksesta? Miksi? Esittävässä kuvassa ihminen tai muu hahmo voidaan kuvata hyvinkin tyylytellysti, ja hahmon mahdollisten rotua tai etnisyyttä kuvaavien piirteiden visuaalisuus on täysin kuvittajan valintojen varassa. Kun teemme kuvituksia, teemme tietoisia valintoja tavoitellen tietynlaista tulkintaa. Kuvittaja voi ladata hahmoon rotuun ja etnisyyteen viittaavia merkkejä mielensä mukaan. Toisaalta hän voi vain tehdä oletuksia siitä, kuinka näitä piirteitä tullaan kuvasta tulkitsemaan.

”Tumman” ihon kuvituksellinen esittäminen ei siis suinkaan ole yksinkertaista, ainakaan Suomessa. Väestörakenteen muutos ja keskustelun lisääntyminen ovat lisänneet näkyvän monimuotoisuuden kysyntää viime vuosikymmenien aikana merkittävästi, joten pidän työn aihetta ammatillisesti erittäin ajankohtaisena. (Ks. esim. Amzil 2018; Mkwesha & Huber 2021.) Pysin itse kuvittajan työssä toimimaan parhaani mukaan kunnioittavasti ja yhdenvertaisuutta edistäen ja uskon, että moni kulttuurin ja viestinnän aloilla työskentelevä kokee samoin. Meillä kuvittajilla, kuten muillakin kulttuurialan toimijoilla, on nähdäkseni eettinen vastuu pyrkiä työssämme purkamaan syrjiviä rakenteita parhaamme mukaan.

2 Rodullistamisesta

”Tummaihoisuuteen” liittyviä kuvitusvalintoja tarkastellaksemme tarvitsemme tuoksemme selkeän ja toimivan käsitteistön. Tässä luvussa pyrin osoittamaan *rodullistamisen* käsitteelle kuvittajan näkökulmasta hyödyllisen määritelmän. Tätä varten on ensin määriteltävä *rodun* käsite. Rodusta puhuminen ja sanan käyttäminen koetaan Suomessa ongelmalliseksi ja sen käyttöä usein vältetään sen

sisältämän historiallisen painolastin vuoksi. Pyrkimystä häivyttää rotu-sanaa tutkimuskäytössä on kritisoitu, sillä sen voidaan katsoa olevan avainkäsite suomalaisen rasismien tutkimuksessa sekä vastustamisessa. Yhdyn Puurosen (2011, 49), Keskinen, Mkweshan ja Seikkulan (2021, 51–55) näkemyksiin siitä, että rasisistisia rakenteita on vaikea purkaa ilman asianmukaista termistöä. Koska opinäytetyön tarkoitus on tuottaa käytäntöön sovellettavaa tietoa kuvittajille, haluan kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että käytän sanaa rotu siksi, että se palvelee aiheen käsittelyä tutkielmakontekstissa. Suosittelen rotu-sanana käyttöä arki- ja ammattipuheessa korkeintaan *hyvin* harkiten ja varauksella, sillä termi kytkeytyy edelleen voimakkaasti valkoista ylivaltaa kannattavien ääri liikkeiden rotuajattelua *essentialisoivaan* eli luonnollistavaan ideologiaan.

2.1 Rotu ja valkoisuus Suomessa

Lähestyn rodun käsitettä kriittisen rodun ja valkoisuuden tutkimuksen perinteen mukaisesti sosiaalisena ja yhteiskunnallisena rakennelmana, joka muovaa ihmisten elettyä todellisuutta niin rakenteellisella, kulttuurisella kuin arkisellakin tasolla (ks. Delgado & Stefancic 2017, 9; Keskinen ym. 2021, 51). Toisin sanoen rotu ei siis ole biologinen tosiasia, vaan sosiaalinen kategoria. Ajatus eri ihmisroduista on peräisin eurooppalaisten siirtomaavallan eli *kolonialismin* aikakaudelta, jolloin ihmisryhmien hierarkkinen jaottelu biologisiksi uskottuihin rotuihin kehitettiin oikeuttamaan siirtomaahankkeita ja orjuutta, sekä järjestelmällisesti rakentamaan *valkoisten* eurooppalaisten ylivaltaa. Rotuajatteluun perustuva rakenteellinen vallan, etuoikeuden ja sarron hierarkiajärjestelmä, *rasismi*, sekä uskomus länsimaisen kulttuurin ylivoimaisuudesta, ovat voimissaan yhteiskuntamme valtarakenteissa ja käytännöissä. (Isaksson & Jokisalo 2005, 13–22; Keskinen ym. 2021.) Myös kolonialismin jäljet vaikuttavat edelleen sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti; orjuus ja kolonialismi muuttivat sekä kolonisoivia että kolonisoituja yhteiskuntia perusteellisesti niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin poliittisesti. Monet entiset siirtomaat ovat edelleen riippuvaisia entisistä valloittajistaan, mikä osaltaan edelleen ylläpitää länsimaiden vaurautta. (Kuortti 2007; Aaltonen & Sivonen 2019.) Kolonialismi ei siis ole pelkästään jäänyt taaksemme historiaan vaan vaikuttaa yhteiskunnassamme edelleen.

Esimerkiksi Suomen toimintaa saamelaisalueilla voidaan pitää kolonialistisena politiikkana (Puuronen 2011, 111–112).

Rotuhierarkia ja *valkoisuus* kulkevat käsi kädessä. Kun puhun valkoisuudesta, tarkoitan hierarkian huipulle asetettujen valkoisiksi rodullistettujen eurooppalais-taustaisten eli *valkoisten* ihmisten etuoikeuksia ylläpitävää valtarakennetta. Valkoisuus viittaa myös tämän valtarakenteen tuottamiin normatiivisiin näkökulmiin sekä sen sanelemiin hallitseviin kulttuurisiin käytäntöihin. Valkoisuus määrittää ”normaalin” rajat, ja merkitsee ulkopuolelle jättämänsä ”poikkeavaksi” ja ”toiseksi”. (Ks. Lundström & Teitelbaum 2017; Keskinen ym. 2021, 59–62.) Se on myös ikään kuin kätkeytyä; vallitsevana valta-asemana usein lähinnä sen ulkopuolelle jäävät tunnistavat sen piirteitä (ks. esim. Dryer 2002; Ahmed 2007 157; Rastas 2009; Keskinen ym. 2021 59–62).

Valkoisuus on aina ollut epävakaa: esimerkiksi suomalaisia ei ole aina pidetty valkoisina, vaan Suomen sisällyttäminen valkoisuuteen on tapahtunut asteittain (ks. Lundström & Teitelbaum 2017; Keskinen 2021 76–79). Myös nykyään, vaikka eurooppalaisuus mielletäänkin valkoiseksi, jotkin eurooppalaiset etniset ryhmät mielletään Suomessa ei-valkoisiksi tai ehdollisesti valkoisiksi:

”Nykypäivän Suomessa venäläisten (...) tai vaikkapa Balkanin maista lähtöisin olevien muslimitaustaisten muuttajien valkoiseksi määrittäminen on ambivalenttia ja ehdollistettua.” (Keskinen ym. 2021, 60.)

Valkoisuuden ulkopuolelle alun perin jätetty Suomi on harjoittanut rotuoppeja myös itse: etnisiä vähemmistöjä kuten romaneita ja saamelaisia on historiallisesti sorrettu Suomessa ”alempana rotuna” (ks. Isaksson & Jokisalo 2005, 151–156; Keskinen 2021). Suomalaisuuden ja valkoisuuden voidaankin ajatella kytkeytyvän Suomessa voimakkaasti yhteen. Esimerkiksi yleensä valkoisina pidetyt venäläiset tulevat Suomessa joissain yhteyksissä asetetuksi hierarkiassa suomalaisten alapuolelle – heitä ei välttämättä silloin rodullisteta ei-valkoisiksi mutta vähintäänkin ei-suomalaisiksi ”toisiksi” (ks. Puuronen 2011, 71).

Rasismiin ja syrjintään liittyvä keskustelukulttuuri on kehittynyt varsinkin Koko Hubaran vuonna 2015 perustaman Ruskeat Tytöt -blogin sekä viime vuosikymmeninä lisääntyneen rasisminvastaisen liikehdinnän myötä. Aktiivisen rasisminvastaisuuden eli *antirasismin* teemat nousivat laajemmin kansan tietoisuuteen viimeistään kesän 2020 Black Lives Matter -tukimielenosoitusten myötä. (Ks. Hubara 2017, Seikkula & Keskinen 2021). Suomalaisen valkoisuuden erikoispiirre, *suomalainen ekseptionalismi*, vaikuttaa myös osaltaan tapaan, jolla rotua, rodullistamista ja rasismia edelleen käsitellään Suomessa. Ongelmien nimeäminen ja esiintuominen on ollut haastavaa maassa, jota rasismia ei perinteisesti ajatella koskettavan. (Ks. Rastas 2019; Keskinen 2021.) Uskoakseni muun muassa tämän vuoksi tiedon lisääntyminen ja näkökulmien monimuotoistuminen on ollut hidasta myös viestinnän ja kulttuurin aloilla.

2.2 Rodullistamisen määritelmä

Olen nähnyt rodullistamisen käsitteestä monenlaisia sovellutuksia arjessa ja mediassa. Esimerkiksi sanaa *rodullistettu* saatetaan käyttää itsemäärittelyn tai eletyn todellisuuden sanoittamisen työkaluna. Sanaa on muun muassa käytetty englanninkielisen *POC*- eli *person of colour* -termin suomenkielisenä käännökseenä (ks. Virranniemi 2021). Kirjailija Koko Hubara (2017, 30) käyttää käsitteitä *rodullistettu* ja *ruskea POC*-sanan synonyymeinä. Rodullistamista lähestytään varsinkin tutkimuskäytön ulkopuolella useimmiten valkoisen valtaväestön ei-valkoisiksi rodullistettuihin ihmisiin kohdistuvamana toimintana. Termi määritellään usein ihmisiä arvottavaksi prosessiksi, jossa rodullistettuun henkilöön liitetään ennakkoluuloja ja stereotyyppioita. (Ks. esim. Hubara 2017; Hänninen 2021; Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d.) Toisaalta rodullistamista on kuvattu myös prosessiksi, jonka suorana lopputuloksena on rasismi (ks. Korkeakivi 2022). Aina käsitettä ei mediassa avata ollenkaan; sen saatetaan jo olettaa olevan suhteellisen ymmärrettävä tai yleistä tietoa (ks. MTV uutiset 2020; Parkkinen 2020).

Pidän rodullistamisen kansantajuuden määritelmän pelkistymistä valkoisuuden lyömäaseeksi jokseenkin ongelmallisena, sillä se saattaa rajoittaa välineitä, joilla rasistisia rakenteita voidaan tarkastella ja purkaa. Edellä mainitut helposti

lähestyttäväksi ja ymmärrettäväksi muotoillut määritelmät rodullistamisesta ovat olleet minulle korvaamaton apu henkilökohtaisten kokemusteni sanoittamisessa. Ne kuitenkin vaikuttivat voimakkaasti käsitykseeni termin ns. ”virallisesta” käyttötavasta opinnäytetyön kirjoittamista aloittaessani, mikä esimerkiksi vaikeutti huomattavasti aiheen alustavaa käsittelyä – halusin opinnäytetyöhöni ehdottomasti mukaan ei-valkoisen näkökulman kuvittamiseen, mutta en maallikkona aluksi osannut sanallistaa ajatuksiani. Jos rodullistaminen ymmärretään vain valkoisen valtaväestön muihin kohdistamana toimintana, miten huomioida valkoisuuden ulkopuolelle suljettujen ihmisten kesken tapahtuva kategorisointi? Rodullistamisen käsitteen käyttöä on tutkimuskontekstissa myös kritisoitu epätarkkuudesta sen poikkitieteellisen käytön yleistyessä ja monipuolistuessa (Murji & Solomos 2005). Myös tämän vuoksi pidän erittäin tärkeänä käsitteen määrittelyä tässä opinnäytetyössä.

Tutkimuskirjallisuudessa, esimerkiksi valkoisuuden tutkimuksen piirissä, rodullistamisen käsite saatetaan määritellä myös väljemmin ja siten joustavammin. Esimerkiksi teoksessa *Rasismi, valta ja vastarinta rodullistamista kuvataan näin:*

”Rodullistamisen näkökulma kiinnittää huomion niihin erilaisiin tapoihin ja käytäntöihin, joiden avulla ajatukset rodusta ja siihen sisältyvistä hierarkkisista asetelmista rakentuvat osaksi yhteiskunnallista todellisuutta erilaisissa instituutioissa, politiikoissa ja arkisissa kohtaamisissa” (Keskinen ym. 2021, 51).

Sayaka Osanami Törngren ja Karen L. Suyemoto (2022) puolestaan määrittelevät rodullistamisen vastavuoroiseksi sosiaalisesti konstruktiiviseksi ja prosessiksi, jossa ihmiset sosiaalistuvat rotuajattelun maailmankuvaan ja sen toteuttamiseen kulttuurin, instituutioiden ja sosiaalisen kanssakäymisen välityksellä. Rodun ajatus kytkeytyy siis ihmisryhmiin ja yksilöihin rodullistamisen prosessin kautta. Myös valkoinen rotu on sosiaalinen konstruktio – vaikka valkoisuus näytetään yhteiskunnassamme usein neutraalina, normaalina ja roduttomana, voidaan rodullistamisen katsoa ulottuvan myös valkoisiin ihmisiin (vrt. Osanami Törngren & Suyemoto 2022). Viittasin aiemmin ”tummaihoisuuteen” sanana,

joka liittää minuun oletuksia kehoni perusteella. Juuri tämä on esimerkki rodullistamisesta.

Rodullistamisen käsite tuo siis osaltaan näkyväksi rotuhierarkiaan pohjautuvaa yhteiskuntajärjestystä ja ihmisten elettyä todellisuutta. On kuitenkin käytännöllistä tehdä ero sen välille, millä tavoin rotuhierarkian huipulla olevat ja miten sen alemmille portaille asetetut olevat tulevat rodullistetuiksi. Ruotsalainen kirjallisuudentutkija Therese Svensson (2020) esittää väitöskirjassaan ajatuksen rodullistamisen jaosta tunnusmerkkisyyden perusteella käsiteparilla *markerad rasifiering / omarkerad rasifiering*, vapaasti käännettynä tunnusmerkkinen, ”merkitty” / tunnukseton tai ”merkitsemätön” rodullistaminen (ks. Svensson 2020, 12). Hänen jakonsa pohjautuu käsitykseen ”valkoistumisesta”, valkoiseksi rodullistumisen näkymättömyydestä:

”A particular form of racialisation, so particular that it often appears as a lack of racialisation, is what I conceptualise as whitening” (Svensson 2020, 273).

Täydellisen käännöksen hankkiminen Svenssonin ruotsinkielisestä väitöskirjasta ei ollut opinnäytetyön puitteissa mahdollista, mutta myös esimerkiksi Ulrichsen, Eriksen ja Bayati viittaavat Svenssonin väitöskirjaan näin:

”Svensson (2020, p. 34) uses concepts of marked and unmarked racialisation. Marked racialisation is the construction of the non-normative body that usually occurs to non-Whites. Those who are Whitened attain their privilege by it”. (Ulrichsen, Eriksen & Bayati 2021).

Myös kulttuurintutkija Sara Ahmed kutsuu valkoisuutta tunnuksettomaksi – näkymättömäksi valkoisille ihmisille itselleen sekä heille, jotka ovat oppineet olemaan näkemättä sitä (Ahmed, 2007). Esimerkiksi Puuronen antaa tästä näkymättömyydestä erinomaisen esimerkin huomauttaessaan ”valkoisten suomen-suomalaisen puhuvan vain muista kuin itsestään etnisten ryhmien edustajina, mikä osoittaa heidän pitävän itseään etnisesti neutraaleina tai ei-etnisinä” (Puuronen 2011, 29). Pidän käsitteitä merkitty ja merkitsemätön rodullistaminen opinnäytetyön aiheen kannalta mielekkäänä käsitteellisenä jakona. ”Tummaihoiset” ihmiset ovat siis merkitysti rodullistettuja.

2.3 Rodullistava, rodullistettu kuvittaja

Kun puhutaan rodullistamisesta kuvittamisen kontekstissa, voidaan puhua tavasta, jolla kuvittaja pyrkii kuvitusvalintojensa avulla viestimään, minkälaisia rodullisia piirteitä kuvituksen hahmosta tulisi tulkita. Tällaisia viestejä ei välttämättä rakenneta tietoisesti; kuten totesin aiemmin luvussa 2.1, valkoisuuden normi on usein esimerkiksi valkoisille ihmisille itselleen näkymätön. Uskon, että tämä valkoiseksi rodullistamisen merkitsemättömyys vaikuttaa voimakkaasti sekä kuvan tuottamiseen että sen tulkintaan visuaalisessa kulttuurissamme.

Annan esimerkin. Kiinnitin taannoin julkisessa liikenteessä matkustaessani huomioni HSL:n infograafiseen bussiteippaukseen (ks. kuva 1).

Kuva 1. HSL:n bussiteippaus kokonaisuudessaan. (HSL 2018a)

Bussiteippaus koostuu yhdeksästä käytöstapoihin liittyvästä kuvituksesta, joissa esiintyy yhteensä 10 kokonaista ihmishahmoa. Lisäksi kahdessa kuvista esiintyy rajauksen ulkopuolelle jäävän hahmon käsi, ja yhdessä kuvista on lisäksi lemmikiksi tai muuksi eläimeksi tulkittava hahmo.

Kuva 2. Lähikuva HSL:n bussiteippauksessa esiintyvistä vaaleansinisestä hahmosta. (HSL 2018b)

Erityisesti huomioni kiinnittyi teippauksessa esiintyvään ainoaan muuksi kuin valkoiseksi väritettyyn hahmoon (kuva 2). Hahmon kuvan taustaan sulautuvan vaaleansinisen värin voi tulkita monella tavalla. Kenties sininen kuvaa hahmon seisomista varjossa tai sen on tarkoitus rakentaa kuvan syvyysvaikutelmaa. On vaikea sanoa varmaksi mitä ominaisuuksia hahmosta on tarkoitettu tulkittavan. Väitän kuitenkin, että moni kuvan katsoja – itseni lisäksi – tulkitsee hahmon mustaksi tai ”tummaihoiseksi”. Väitteeni ja tulkintani perustuu osin näennäisesti afrolaatuiseksi tyyliteltyihin hiuksiin mutta myös hahmolle annettuun ihonväriin. Sävy ei ole tumma eikä luonnollinen – onhan kuvan väripaletti rajallinen – mutta hahmon tummuus muihin kirjaimellisesti valkoisiin hahmoihin verrattuna vaikuttaa merkitsevän sen erilaiseksi. Mielestäni tämä peilaa kulttuurimme normia valkoisuuden merkitsemättömyydestä ja ”tummaihoisuuden” ja mustuuden poikkeavuudesta suhteessa tähän normiin. Kuvan katsojat eivät välttämättä rodullista muita teippauksen hahmoja valkoisiksi, mutta muista hahmoista luettava rodullistava merkistö jää mielestäni visuaalisen kulttuurimme puitteissa pitkälti merkitsemättömäksi. Kuvittaja ei siis yksin rodullista kuvan hahmoja, vaan jokainen kuvan katsoja osallistuu tähän rodullistamiseen.

3 ”Tummaihoisuuden” kuvallinen representoiminen

Tässä luvussa tarkastelen niitä tapoja, joilla suomalaisen yhteiskunnan rotu- hierarkiaan liittyvät valtasuhteet vaikuttavat ”tummaihoisuuden” representoimiseen kuvituksessa. *Representaation* käsitteellä viitataan usein edustamiseen ja esittämiseen; tällöin kyse on kohteesta tai ominaisuudesta, jonka tarkoitus on edustaa tai esittää jotain itsensä ulkopuolista. Representaatio on yksi filosofian ja tieteellisen tutkimuksen peruskäsitteistä, jolla voidaan käyttöyhteyden mukaan tarkoittaa niin taiteellista tai kielellistä kuvaamista, tieteellistä havainnollistamista kuin esimerkiksi poliittista edustamistakin. (Knuutila & Lehtinen 2010.) Yhteiskuntamme valtarakenteiden vuoksi ”tummaihoisiin” kehoihin ja siten myös niiden visuaalisiin representaatioihin liitetään rodullistavia ja poliittisia merkityksiä. Tällaisiin visuaalisiin representaatioihin voidaankin liittää käsitys representaatiosta sekä edustuksellisenä että esittävänä. Tämän vuoksi lähestyn käsitettä ammentaen sekä kulttuurin- että taiteentutkimuksen piiristä ja nojaten vahvasti kulttuurintutkija Stuart Hallin konstruktionistiseen representaation määritelmään.

Hallin (1997) mukaan representaatio tarkoittaa merkitysten tuottamista ihmismieliin yhteisen kielen avulla keskeisenä osana jaettua kulttuuria. Hänen mukaansa representaatiot tarvitsevat toimiakseen kaksi representaation järjestelmää. Ensimmäinen niistä on *mentaalinen representaatio*, jolla hän tarkoittaa konkreettisten ja abstraktien käsitysten järjestelemistä, luokittelua ja niiden välisten suhteiden hahmottamista ihmismieleessä, sekä merkityksenantoa näille mielikuville. Toisin sanoen mentaalinen representaatio tarkoittaa mielessä tapahtuvaa ymmärrystä ympäröivän maailman konsepteista. Tämä ymmärrys on kulttuurisidonnaista. Toinen Hallin representaation järjestelmä on jaettu *kieli*, eli järjestelmä, jonka avulla ihmiset voivat ”kääntää” ymmärryksensä sanoiksi, kuviksi ja ääniksi, eli *merkeiksi*, joiden avulla voidaan kommunikoida. Nämä merkit *representoivat* mieleemme sisäisiä käsityksiä. (Hall 1997, 15–30.)

Hallin määritelmässä representaatio siis yhdistää kulttuurissa sovitut merkit niille annettuihin merkityksiin (Hall 1997). Tästä voidaan päätellä representaation käsitteen kytkeytyvän perustavanlaatuisesti kulttuurin sisäisiin

valtasuhteisiin. Kuvien representaatioita ja niiden suhteita näihin valtasuhteisiin voidaan tarkastella esimerkiksi sekä kulttuurin- että taiteentutkimuksessa semiotiikan tieteenalan työkaluja lainaten: *Denotaatio* viittaa kuvan ”ilmeiseen”, yleisimmin hyväksytyyn merkitykseen. Kulttuuriteoreetikko John Fiske (1992) havainnollistaa denotaation tasoa esimerkillä kahdesta valokuvasta:

”--Voin käyttää väriä, valita heleän päivänpaisteen, käyttää pehmeää tarkennusta ja saada kadun näyttämään sillä leikkivien lasten kannalta onnelliselta, lämpimältä ja inhimilliseltä ympäristöltä. Tai voin käyttää mustavalkoista filmiä, terävää tarkennusta, vahvoja kontrasteja ja saada tuon saman kadun näyttämään sillä leikkivien lasten kannalta kylmältä, epäinhimilliseltä, tyylyltä ja tuhoisalta ympäristöltä. Nämä kaksi valokuvaa voitaisiin ottaa yhtäaikaista kameralla, joiden linssit olisivat vain muutaman sentin päässä toisistaan. Kuvien denotatiiviset merkitykset olisivat samat.” (Fiske 1992, 112.)

Konnotaatio puolestaan viittaa niihin piilevämpiin merkityksiin, jotka ovat voimakkaammin sidoksissa kuvan käyttäjien sisäisiin maailmoihin. Kuvasta tehdään tulkintoja subjektiivisemmalla ja kulttuurisidonnaisemmalla tavalla. Fiske esimerkissä yhteisen denotaation jakavien valokuvien konnotaatiot ovat erilaiset; niiden esitystavat osaltaan vaikuttavat niistä luettuihin merkityksiin. Lisäksi kuvista löydettäviä mahdollisia merkityksiä voidaan tarkastella esimerkiksi *myynteinä*. Tällä tarkoitetaan merkityksiin liittyviä tarinallisia uskomuksia ja todellisuuskäsityksiä. (Fiske 1992, 113–121.) Esimerkiksi suomalaisuuden kuvastoon voidaan ajatella liittyvän myyttejä esimerkiksi tasa-arvoisuudesta, hyvinvoinnista, kansallisesta yhtenäisyydestä ja valkoisuudesta.

Dosentti Timo Kaitaron mukaan kuvat esittävät aina jotain, joten niitä voidaan lähestyä representaation malliesimerkkinä (Kaitaro 2010). Kuvan esittävyydellä voidaan tarkoittaa useampaa asiaa: kuvaa itsessään voidaan pitää merkinä, joka viittaa itsensä ulkopuolelle, mutta lisäksi sen kuva-aihe tai tämän osa voi olla esittävä tai ei-esittävä eli abstrakti. Lisäksi kuva-aiheen tai sen osan esittävyys voi olla varsin tulkinnanvaraista ja siten liukuvaa. Tässä opinnäytetyössä viitataan kuvan ja kuva-aiheen esittävyydellä *mimesikseen*, taiteilijan pyrkimykseen jäljitellä todellisuutta. Hall (1997, 24–25) jakaa representaatiokäsitykset kolmeen ryhmään: *reflektiiviseen eli mimeettiseen, intentionaaliseen* sekä itse

suosimaansa *konstruktivistiseen lähestymistapaan*. Mimeettisen representatiokäsityksen mukaan kohteen, esimerkiksi kuvan, voidaan ajatella peilaavan todellisuutta, ja merkityksien syntyvän todellisuudessa ihmismielen sijaan. Toisaalta mimesis voidaan myös ajatella representaation sukulaiskäsitteeksi ja käsitteiden nivoutuvan yhteen mutta toimivan rinnakkain (ks. Mikkonen 2017, 54–56). Hallin kahden representaation määritelmään nojaten myös abstraktin kuvan tai kuvan osan voidaan katsoa toimivan näiden järjestelmien sisällä: kuvan tekijä rakentaa teoksensa sisäiseen ymmärrykseensä perustuen, ja tämä abstrakti kuva tai sen osa on se esteettinen kieli, jonka avulla hän pyrkii välittämään merkityksiä. Kaitaron mukaan myös ei-esittävä taide väijäämättä viittaa itsensä ulkopuolelle, esimerkiksi surrealismin tai metaforan keinoin. Kaitaro myös toteaa, ettei edes täydelliseen ei-esittävyteen pyrkivä taiteilija voi estää katsojaa tulkitsemasta teosta. (Kaitaro, 2010.)

3.1 Representaatio ja kuvan valta

Representaatio voidaan siis käsittää sekä esityksenä että käytäntönä. Tutkija Leena-Maija Rossi ymmärtää representaation politiikkana ja politisoivana toimintana, kiteyttäen politiikan kamppailuna merkityksistä: mitkä asiat voivat olla esillä ja miten. Tämä politiikka pyrkii joko ajamaan asioiden muutosta tai estämään sitä. (Rossi 2010). Myös Hall kiinnittää huomionsa representaation politiikkaan tarkastellessaan erilaisuuden representaatiota visuaalisessa kulttuurissa. Hänen mukaansa kuvat voivat kantaa samanaikaisesti useita, mahdollisesti jopa keskenään ristiriitaisia merkityksiä ja lukutapoja, joista kuvan tuottaja pyrkii painottamaan vain tiettyjä. (Hall 1997, 225–279.) Tarkastellessaan musiiksi rodullistettuja ihmisiä – suomenkielisessä käännöksessä mustia ja ”tummaihoisia” (vrt. Hall, 1999) – esittävien länsimaisten mediakuvien representaatioita, hän kiinnittää huomionsa sekä kuvaston usein *stereotypisoivaan* ja toiseuttavaan valkoiseen vallankäyttöön, että sen marginaaleista ponnistaviin vastareaktioihin, jotka pyrkivät *ristiinkoodaamaan* vallitsevien merkitysten avulla uusia merkityksiä (Hall 1997, 225–279).

Pidän erityisesti *toiseuttamista* eräänä ”tummaihoisuuteen” keskeisesti liittyvistä vallankäytön elementeistä. Toiseuttamisella tarkoitan tässä opinnäytetyössä eron tekoa ”normaalista” ja tämän erilaisuuden merkitsemistä ja merkityksellistämistä *toiseksi* (ks. Hall 1997, 225–279; Fem-R n.d). Toiseuttamalla voidaan vetää rajaviivoja; ketkä kuuluvat ”meihin”, ketkä ovat vieraita, muukalaisia tai ulkopuolisia? Kuten totesin luvussa 2.1, tällaisten jakojen tekeminen on osa valkoisuutta, joka puolestaan on osa yhteiskuntamme valtarakenteita. Esimerkiksi ”tummaihoisuuden” visuaalisista representaatioista saattaa löytää toiseuttavia sävyjä. Tutkiessaan mustien ihmisten mediarepresentaatioita, Stuart Hall perehtyy toiseuden tematiikkaan ja tarkastelee sitä erityisesti stereotypisoimisen ja sen tuotosten eli *stereotyyppien* kautta. Stereotypisoimisella hän tarkoittaa toiseutta essentialisoivaa muutamaa ominaisuuteen pelkistämistä. (Hall 1997, 225–277) Hallin esittelemiä stereotyyppisiä mustista ihmisistä, kuten *golliwog*, johon palaan luvussa 4.1, on esiintynyt myös suomalaisessa visuaalisessa kulttuurissa.

Toinen keskeinen vallankäytön elementti on aiemmin mainitsemani näkyvyys. Suomea äidinkielenään puhuvat, Suomessa syntyneet ihmiset ovat suurin väestöryhmä myös vuonna 2022 (Tilastokeskus 2022). Tämän enemmistön voidaan katsoa olevan visuaalisen kulttuurimme näkyvin ryhmä. Kuulun ryhmään itsekkin, mutta näen itseni näköisiä suomalaisia mediassa edelleen suhteellisen vähän. Merkitysti rodullistettuja kehoja näkyy mediassa siellä täällä, mutta harvoin pääroolissa (ks. esim. Amzil 2018). Peilatakseni ajatusta representaatiosta politiikkana, näkyvyys vallankäyttönä tuleekin uskoakseni esille siinä, ketkä saavat näkyä alkuunkaan ja miten heidät esitetään. Ihmisten näkymättömäksi tekeminen on tapa marginalisoida ihmisiä (Seppänen 2001, 44). Esimerkiksi juuri kuvien avulla voidaan tehdä näkyväksi ja toisaalta piilottaa näkyvistä.

Kuvien ja niiden tarjoamien representaatioiden voidaan siis ajatella toimivan vallankäytön välineinä; niiden esityskäytännöt voivat esimerkiksi rakentaa, ylläpitää tai purkaa yhteiskunnallisia valta-asemia. Kuvan tekijänä voin valita, mitä haluan näyttää sekä minkälaisia elementtejä haluan esittää positiivisella, mitä neutraalilla ja mitä negatiivisella tavalla. Näin voin pyrkiä vaikuttamaan kuvan

katsojaan. Kuvien kautta tapahtuvaa rodullistamiseen liittyvää vallankäyttöä voidaanakin pohtia esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- Voinko tehdä kuvituksen perusteella oletuksia tai päätelmiä hahmojen etnisestä taustasta? Jos voin, minkälaisiin kuvitusvalintoihin tulkintani perustuu?
- Mitkä rodullistetut ihmisryhmät esitetään kuvassa? Mitkä rodullistetut ryhmät on rajattu pois kuvasta?
- Millä tavoin kuvan ihmiset esitetään? Minkälaista tarinaa kuva vaikuttaa pyrkivän rakentamaan hahmojensa avulla?
- Minkälaisessa asiayhteydessä kuva esiintyy? Millä tavoin asiayhteys vaikuttaa kuvasta luettavaan viestiin?

Kuvasta ei välttämättä voi nähdä, mihin ryhmiin siinä esiintyvät ihmiset kuuluvat, mutta mikäli tulkintoja voidaan tehdä, voidaan nähdäkseni myös arvioida kuvan tekijän kuvitusvalintoja. Kuvittaja käyttää siis valtaa näyttäessään ja jättäessään näyttämättä. Tästä erinomainen esimerkki on johdannossa mainitsemani tapa, jolla ”tummaihoisia” ihmisiä tavataan käyttää nimenomaan moninaisuutta kuvittamassa. Tämän vallankäytön elementtejä voikin tarkastella esimerkiksi pohtimalla lisäksi seuraavan kaltaisia kysymyksiä:

- Mikäli kuvituksessa esiintyy juuri ”tummaihoisia” ihmisiä, miksi näin on? Minkälaisia konnotaatioita ”tummaihoisuuden” esittämisellä pyritään kuvassa välittämään?
- Jos kuvassa ei ole ”tummaihoisia” ihmisiä, miksi ei? Millä tavalla kuvan aiottu viesti muuttuisi, jos kuvaan lisättäisi ”tummaihoisia” ihmisiä?

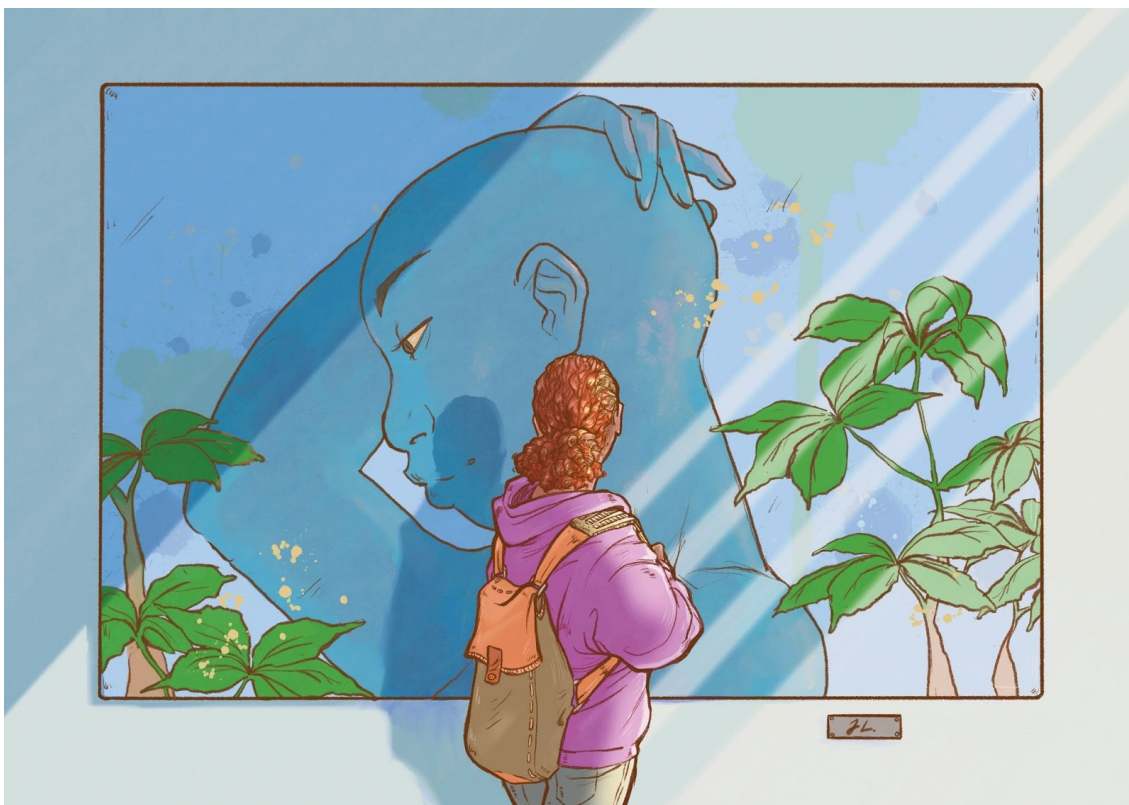
3.2 ”Tummat” ihmiset katsottavina ja katsojina

Nähdäkseni on selvää, että viestit, joita kuvalla pyritään välittämään ja viestit, jotka katsoja lopulta tulkitsee eivät välttämättä vastaa toisiaan. Tämä pätee myös ”tummaihoisuuden” kuvittamiseen ja sitä käsittelevien kuvien tulkintaan. Ilmiön tarkastelussa voidaan hyödyntää esimerkiksi Hallin (1985) sisään- ja uloskoodaamisen mallia, joka pyrkii huomioimaan valtarakenteiden vaikutuksen viestintäprosessissa. Hall näkee viestintäprosessin kierron keskustelevana rakenteena, jonka jokainen eri vaihe, tuotanto, levitys, kulutus ja omaksuminen,

toimivat yhteen niveltyneinä mutta osittain itsenäisinä prosessin osina. Alun perin televisiotuotantoihin ja niiden vastaanottoon keskittyvässä mallissa esittää, että ohjelman tuotantoon liittyvät tekniset, yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja tiedolliset rakenteet vaikuttavat ohjelman sanoman rakentamiseen, *sisäänkoodaamiseen*. Ohjelman levityksen myötä katsojat tulkitsevat, *uloskoodaavat*, ohjelman sanoman. Yhteiskunnalliset merkitysrakenteet vaikuttavat myös viestin vastaanottamiseen; viestin välittymisen aste riippuu Hallin mukaan osittain viestin tuottajan ja vastaanottajan yhteiskunnallisen aseman samuudesta. Hall esittää, että uloskoodaaminen voi tapahtua eri tavoin kolmen aseman kautta. *Hallitsevan eli hegemonisen aseman* kautta tapahtuva uloskoodaus tulkitsee viestin juuri kuten se on tarkoitettu luettavaksi; katsoja poimii viestistä aiotut konnotaatiot. *Neuvotellussa asemassa* katsoja puolestaan hyväksyy osan koodista hallitsevan merkitysjärjestelmän mukaisesti, mutta päätyy tulkitsemaan osan tarvittaessa jopa ristiriidassa hallitsevan koodin kanssa, Hallin sanoin ”omista ryhmäkohtaisemmista asemista” käsin. Kolmannessa, *vastustavan aseman* luennassa, katsoja tunnistaa viestistä vallitsevan luennan mutta tulkitsee viestin silti kokonaan vaihtoehtoisella tavalla:

”Hän hajottaa sanoman etusijalle asettuvan koodin mukaisena kokonaisuutena rakentaakseen sen uudeksi kokonaisuudeksi jonkin vaihtoehtoisen viitekehysten puitteissa.“ (Hall 1985.)

Koska Hall tarkastelee teoriassaan joukkoviestintää, hänen mallinsa lähtee liikkeelle oletuksesta, että viestin tuottaja toimii yhteiskunnassa hallitsevasta asemasta käsin. Kuvitukset eivät yleensä ole tv-ohjelmien kaltaisia moniosaisen prosessin kautta rakennettuja suurtuotantoja, mutta uskon että mallia voi soveltaa opinnäytetyön aiheen tarkastelussa. Kun tunnistamme valkoisuuden hallitsevan aseman yhteiskunnassa ja sen valtasuhteen ”tummaihoisuuteen”, voimme määritellä valkoisuuden sisään- ja uloskoodaavan ”tummaihoisuuteen” liittyviä merkityksiä omasta hegemonisesta asemastaan. Lisäksi myös kuvittaja voi nähdäkseni koodata viestejä hallitsevasta, neuvotellusta tai vastustavasta asemasta käsin. Pyrin esimerkiksi monissa omissa kuvituksissani koodaamaan hahmot omasta mielestäni mustiksi tai ruskeiksi, mutten voi olla aina varma välittykö viesti katsojalle, joka tulkitsee kuvaa yhteiskunnallisesti hallitsevasta asemasta käsin.

Kuva 3. Esimerkkikuvitus, Jade Lönnqvist 2020.

Esimerkiksi kuvassa 3 hahmon kasvot ovat kääntyneet katsojasta poispäin, ihoa näkyy vain vähän ja hahmon kiharat ovat suhteellisen loivat. Toinen, kuvan maalauksessa esiintyvä hahmo puolestaan on afrikkalaiseen alkuperään viittaviksi tarkoitetuista kasvonpiirteistään huolimatta (jälleen kerran) vaaleansininen. Kuvan itse mustiksi rodullistamani hahmot ovat uskoakseni mahdollista lukea myös muiksi kuin mustiksi.

Toinen tapa lähestyä ”tummaihoisuuden”, vallan ja kuvien sisältämien viestien tarkastelua on ns. katseen tematiikka. Professori Janne Seppäsen mukaan katsomisen, katsomatta jättämisen ja katsottuna olemisen kulttuurisidonnaiset tavat toimivat yhteiskunnallisten rakenteiden tuottamien *visuaalisten järjestysten* puitteissa. Visuaalisilla järjestyksillä hän tarkoittaa sekä elinympäristömme fyysisten objektien järjestystä että sen visuaalisuuteen liittyviä esitystapoja ja normeja:

”Olellainen kysymys onkin, miksi näemme juuri sen minkä näemme. Kaikki tämä näkyvyys ja näkymättömyys ei ole satunnaista liikettä. Visuaalisella on järjestyksensä (...). Se sanelee ehtoja näkyydelle, kuvallisille identifikaatioille ja samalla myös mahdollistaa leikittelyn visuaalisella kuvastolla - vastarinnan, jos niin halutaan.” (Seppänen 2001, 124–125.)

Luonnollisesti katsoja ja katseen kohteena oleva voi joko mukautua tai olla mukautumatta visuaalisiin järjestyksiin. Katse voidaan ymmärtää esimerkiksi näkökulmana ja tietynlaisena tulkintojen kokonaisuutena. Myös katse itsessään voi välittää viestejä; kuten ihminen voi lukea toisen katsetta tämän kehonkielen, kasvonilmeiden ja esimerkiksi katseen suunnan avulla, myös kuvaannollista katsetta voi tulkita. Esimerkiksi stereotyyppiset mediaesitykset ”köyhistä, valkoisten pelastajan apua kaipaavista afrikkalaisista” ovat erinomainen esimerkki *valkoisesta katseesta* (vrt. Mkwesha & Huber 2021). Tätä valkoista katsetta – valkoisuuden tuottamaa tulkintaa ja hegemonisesta asemasta tuotettua viestiä – voidaan tarkastella kriittisesti ja vastustaa. Professori bell hooks kutsuu tällaista hegemonista kuvastoa kriittisesti tarkastelevaa näkökulmaa *vastakatseeksi (oppositional gaze)*.

”The ”gaze” has been and is a site of resistance for colonized black people globally. Subordinates in relations of power learn experientially that there is a critical gaze, one that ”looks” to document, one that is oppositional. In resistance struggle, the power of the dominated to assert agency by claiming and cultivating ”awareness” politicizes ”looking” relations—one learns to look a certain way in order to resist.” (hooks 2015.)

Kun valta-asemasta saneltu kuvasto marginalisoi tiettyä ihmisryhmää, he kyllä huomaavat sen. Tämä vastakatse tarkastelee sekä valta-aseman suuntaamaa katsetta että tämän katseen kohteita arvioiden ja tehden omia tulkintojaan. Vastakatse voi myös tuottaa omaa kuvastoaan. (hooks 2015.) Esimerkiksi juuri vastustavasta asemasta tuotettuja kuvituksia mustista ja ruskeista kehoista voi pitää vastakatseena.

4 ”Tummaihoisuuden” merkistöstä kuvituksessa

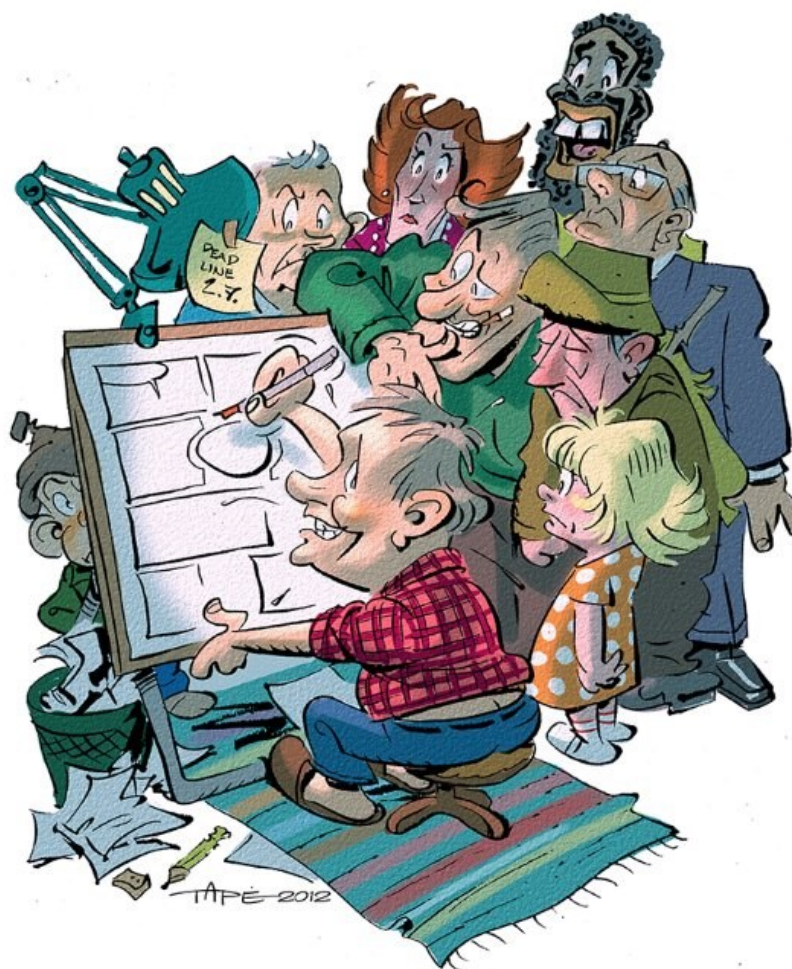
Vaikka kuvittajalla ei siis välttämättä ole täysin varmoja keinoja esittää ”tummaihoisuutta” tavalla, joka yleismaailmallisesti takaa hänen viestinsä välittämisen aiotulla tavalla, voi hän pyrkiä tunnistamaan ja sen kautta huomioimaan työssään ”tummaihoisuuden” visuaalisuuteen liitettäviä konnotaatioita ja myyttejä. Näistä keskeisimmät liittyvät nähdäkseni usein rassistiseksi tulkittavaan kuvakieleen sekä ihonvärin perusteella tapahtuvaan syrjintään ja arvottamiseen. Lisäksi kontekstin, jonka yhteydessä ”tummaihoisuus” esitetään, voidaan katsoa vaikuttavan voimakkaasti kuvasta luettaviin konnotaatioihin. Rastisisilla karikatyyreillä sekä muulla halventavasti tai toiseuttavasti mustia ja ruskeita ihmisiä esittävällä kuvastolla on historiansa niin Suomessa kuin muuallakin länsimaissa (ks. Rossi 2009). Tämän lisäksi kansainvälistyvässä ja monikulttuurisessa maassamme on nähdäkseni tärkeää pyrkiä seuraamaan myös ulkomailta kantautuvaa keskustelua aiheesta. Kuten totesin luvun 2 lopussa, sekä kuvittaja että kuvan katsojat ottavat osaa kuvan rodullistamiseen. Tässä luvussa pyrin käsittelemään ”tummaihoisuuden” kuvittamiseen liittyviä tyypillisiä negatiivisia tai ongelmallisia konnotaatioita esimerkkien kautta.

4.1 Rastistisen kuvaston historia värittämässä nykyisyyttä

Suomen kenties puhuttaneimmat rassistisina pidetyt kuvitukset löytyvät mainoksista ja markkinointikuvastosta. Esimerkiksi Brunbergin suukon suutelevan afrikkalaisparin sekä Fazerin lakritsikääreen kansainvälistäkin kritiikkiä kohdanneen ”Mustan Pekan” katoaminen pakkauksista herätti paljon keskustelua (ks. Typpö 2008; Rossi 2009; Niiniaho 2019). Pakkausten kuvitukset saivat osaksi arvostelua varsin hyvästä syystä: esimerkiksi pikimustan Mustan Pekan on erittäin helppo nähdä toistavan rassistisena pidettyä *golliwog*-kuvastoa kirkuvan punaisine huulineen, korvarenkaineen ja tuijottavine silmineen. *Golliwog*-hahmon lisäksi mustia ihmisiä halventavaan kuvastoon kuuluu esimerkiksi heidän esittämisensä villeinä alkuasukkaina, lapsenomaisina, laiskoina, kärsivinä poloisina, hyperseksuaalisina tai esimerkiksi palvelusasemassa valkoisiin ihmisiin verrattuna. (Vrt. Hall 1997; Rossi 2009.) Suomalaisessa mediassa on ylipäättään

tavattu fetisoida, toiseuttaa ja esineellistää ”tummuutta” ja ”etelämaalaisuutta” (vrt. Rossi 2009; Amzil 2018; Leinonen & Pellander 2021). Lienee selvää, että tarkoituksella stereotypisoivasta ja eksotisoivasta kuvastosta ammentava kuvitus herättää nykypäivänä närää. Mutta entä jos sitä ei tee tarkoituksella?

Vuoden 2019 Tampere Kuplii -sarjakuvafestivaalin juliste (ks. kuva 4) herätti keskustelua Facebookissa.

Kuva 4. Tampere Kuplii 2019 -julistein kuvitus, Tarmo Koivisto 2012.

Tarmo Koiviston Mämmilä -sarjakuvan hahmoja esittänyt kuvitus sai osakseen kritiikkiä rasistiseksi tulkitun Mukku-hahmon vuoksi (ks. esim. Lawson & Manninen 2019). Kuvituksessa takimmaiseksi sijoitetun somalitaustaisen sarjakuvahahmo Muhammed Al-Zomalin eli Mukun iholle annettu harmahmava väri on lähellä muidenkin hahmojen ihoilla esiintyviä sävyjä. Vaikka kuvan katsoja ei

tuntisikaan 1970-luvulta lähtien Mämmilä-sarjakuvassa seikkailleen Mukun taustaa, rodullistuu hahmo katsojan silmissä afrikkalaistaustaiseksi varsin helposti. Kuvituksessa Mukku on kuvattu turpein huulin ja sojottavin hampain – piirtein, jotka moni kuvaa kritisoinut tulkitseviin rasistiseen afrikkalaisia ihmisiä halventavasti esittävään kuvastoon (ks. Tavares 2004; Rossi 2009).

Kuvittaja itse on todennut yllättyneensä kohua ja todennut liioitelleensa hahmon piirteitä tiedostamatta (Lawson & Manninen 2019). Koin kuvan itse henkilökohtaisesti loukkaavana ja osallistuin julisteen kuvitusvalinnan kritisointiin myös itse lähettämällä tapahtumanjärjestäjälle sähköpostia ja pyytämällä tapahtumaan osallistumista suunnittelevia ystäviäni tekemään samoin – kokemuksiini mukaan yksittäiseen palautteeseen harvoin reagoidaan. Tapahtumanjärjestäjä reagoi nopeasti kritiikkiin vaihtamalla julisteen kuvituksen kuvaan, jossa Mukku ei esiintynyt, ja tämän seurauksena keskustelusta uutisoitiin iltapäivälehdissä (ks. Lawson & Manninen 2019). Kuvituksen rasistisuudesta oltiin montaa mieltä, mutta on hyvä kiinnittää huomiota siihen, ettei ketään itse somalitaustaista tai esimerkiksi muutoin afrikkalaistaustaista kuultu ”somekohusta” kirjoittaessa, vaikka esimerkiksi kuvittajaa ja tapahtumanjärjestäjää haastateltiin. Haluan kiinnittää huomiota siihen, että vaikka ”asianomaisia” ei aina syystä tai toisesta kuulla, ei kritiikki välttämättä ole aiheetonta (vrt. esim. Rastas 2004, Faye 2020).

Tutkijat Kauranen ja Löytty toteavat kuvaa ja hahmoa tarkastellessaan hahmosta tehtävien tulkintojen olevan aikaan ja paikkaan sidottuja (Kauranen & Löytty 2019). Vaikka kuvittaja ei hyödyntäisikään rasistiseksi tulkittavaa kuvakieltä tarkoituksella, voi katsoja löytää kuvasta ongelmia. Toisaalta katsojan tulkinta kuvituksesta ei esimerkiksi tee kuvittajasta rasistia. Vastaavien tilanteiden välttämiseksi kenties olennaisin ratkaisu on historian tuntemus ja yhteiskunnallisen keskustelun seuraaminen. Yhdyn kuvittaja Elina Wärstan mielipiteeseen arvokeskustelujen tärkeydestä kuvitusosalalla:

”Kuvituksissa ei voi jämähtää 80-luvun maailmankuvaan. On katsottava ympärilleen, seurattava uutisia ja mietittävä, millainen yhteiskunta on ja millainen sen pitäisi olla, jotta kaikilla olisi täällä hyvä elää.” (Hurme & Hietamäki 2018.)

Kuten monissa muissakin ammateissa, myös kuvittajan on pidettävä yllä tietotaitoaan. Nähdäkseni tämä pitää sisällään myös kuvituksen aiheisiin liittyvän tiedonhaun. Tähän liittyen voidaankin pohtia esimerkiksi seuraavan kaltaisia kysymyksiä:

- Mitä kaikkia stereotyyppioita ”tummaihoisiin” ihmisiin yleensä liitetään? Minkälaista stereotyyppinen kuvasto yleensä on?
- Jos työssä on elementtejä, jotka voivat viitata rasistisiin stereotyyppioihin, miksi ne esiintyvät kuvituksessa? Mitä kuva pyrkii niiden avulla viestimään?
- Millä tavoin kuvan rodullistettujen ihmisten rodulliset piirteet on muilla tavoin pyritty merkitsemään? Miksi?

4.2 Onko värillä väliä?

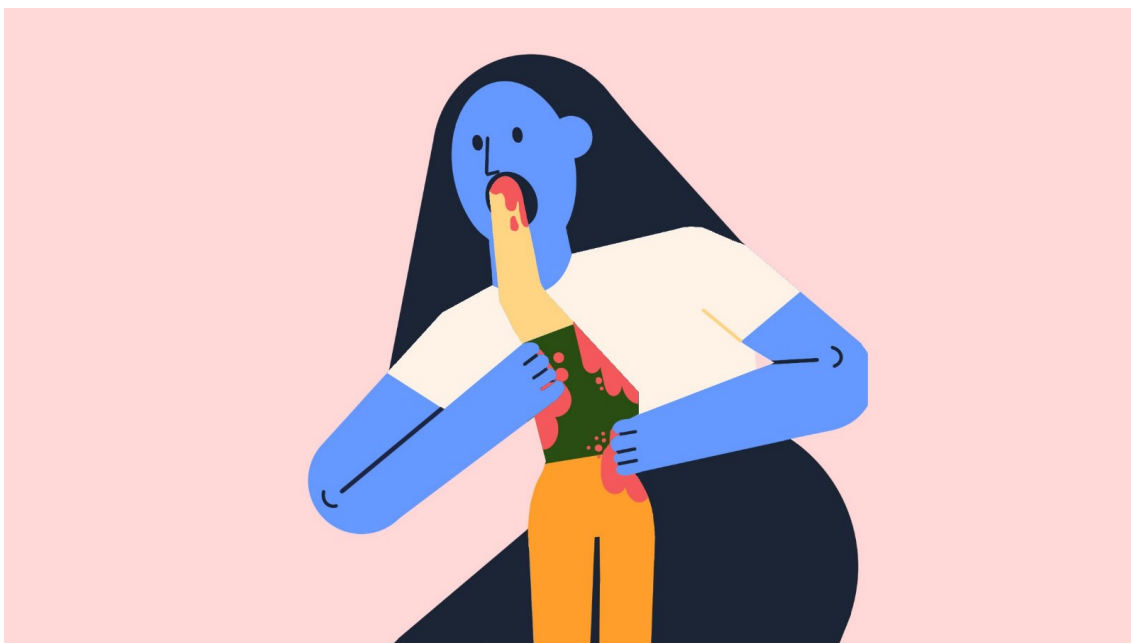
Johdannossa mainitsemani epämääräinen ruskeus voi näyttäytyä monella eri tavalla. Esimerkiksi yhdenvertaisuuteen, monikulttuurisuuteen ja inklusiivisuuteen liittyvät kuvitukset vaikuttavat usein esittävän usein valkoisia ja ruskeita ihmisiä yhdessä. Joskus kuvien hahmot toimittavat päivittäisiä askareitaan, joskus he osoittavat mieltään tai poseeraavat käsi kädessä. Myös esimerkiksi perheisiin ja lapsiin liittyvissä kuvituksissa sirotellaan joukkoon usein muutama ”tummempi” ihminen. Tällainen kuvasto demonstroi uskoakseni hyvin väitettäni ”tummaihoisuudesta” monimuotoisuuden symbolina. Ihonväri on helppo tapa tehdä monimuotoisuutta näkyväksi, enkä väitä, että iholtaan tummien ihmisten sisällyttäminen tällaisiin kuvituksiin olisi väärin. Tärkeämpää on kiinnittää huomiota siihen, mitä ruskeiden ihmisten mukaan ottamisella yleensä vaikutetaan viestintä. Olennaista on myös verrata tätä siihen, millaisissa yhteyksissä mustia, ruskeita tai ”tummaihoisia” ihmisiä ei yleensä esiinny. Aihepiiriä on pohtinut esimerkiksi mainoksia tarkastellut kirjoittaja ja tuottaja Jasmina Amzil:

”Mainoksissa meidän tehtävämme on edelleen liian usein yksinomaan olla ruskeita. Olemme harvoin mitään muuta sen lisäksi, paitsi ehkä kauniita. Vielä on näkemättä riittävästi mainoksia, jotka näyttäisivät meidät osana normaaliutta eivätkä osana moninaisuutta.” (Amzil 2018.)

Ilmiön tarkastelussa voi esimerkiksi pohtia seuraavan kaltaisia kysymyksiä:

- Millä tavalla tulkintani kuvan konnotaatioista muuttuisi, jos kuvituksen kaikki hahmot olisivat selvästi ruskeaihoisia tai muutoin “tummaihoisia?”
- Entä jos kaikki olisivat valkoisia?

Tasa-arvosta ja inklusiivisuudesta viestiminen on trendikästä ainakin opinnäytetyön kirjoitushetkellä. Kohonnut kysyntä monimuotoisuudelle on noteerattu niin Suomessa kuin maailmallakin esimerkiksi markkinointialalla (vrt. esim. Thompson 2020; Pikkanen 2020; Holopainen 2021). Brändien pyrkimys viestiä monimuotoisuudesta onnistuu vaihtelevasti. Usein inklusiiviselta näyttäminen vaikuttaa olevan tärkeämpää kuin aito mukaan ottaminen. Kuvituksen kentällä tätä alleviivaa maailmalla vitsikkäisiin mittoihin paisunut ”corporate art style” -ilmiö (ks. kuva 5).

Kuva 5. Esimerkki ”corporate art stylestä”, @clayohr 2020.

Nämä pelkistetyt ja ihonväritään kirjavat kuvitushahmot on helppo tulkita yrityksiä vaikuttaa monimuotoisilta ja inklusiivisilta (vrt. Know Your Meme 2019;

Hovhannisyän 2020). Tämän viestin voi lukea esimerkiksi juuri ihonvärivalinnoista: epäluonnolliset ihonvärit vaikuttavat yritykseltä ohittaa representatiokeskustelu kokonaan. Sen sijaan ne heijastelevat ns. ”värisokeaa” asennetta, jonka omaksujat väittävät, ettei ihonvärillä ole merkitystä. ”Minulle on ihan sama onko ihminen valkoinen, musta vihreä tai violetti” tai vastaava huomautus lienee minun lisäksi monille tuttu. (Ks. Waldman 2016; Faye 2019.) Joskus voikin olla syytä pohtia, onko kuvituksessa esiintyvien epäluonnollisten ihonvärien taustalla pyrkimys inklusiivisuuteen vai esimerkiksi tasapäistämiseen.

Epäluonnollisten ihonvärien käyttö ei mielestäni lähtökohtaisesti lähetä negatiivista viestiä, olenhan hyödyntänyt sinistä ihonväriä myös omassa työssäni. Kuvituksen kontekstilla on merkitystä. Kuva 6 on tästä mielenkiintoinen esimerkki.

Kuva 6. Esimerkkikuvitus, Mikko Lehtola 2022.

Kuva on voimakkaan tyylitelty enkä koe voivani olla varma mitä muodon on tarkoitus esittää, mutta on mielenkiintoista pohtia, minkälaisia rodullistavia pyrkimyksiä kuvittajalla on ollut. Tulkitsen ainakin itse kuvan 6 vasemmalla reunalla olevan hahmon päässä olevan violetin muodon kihariksi tai afrohiuksiksi. Myös oikealle reunalle sijoitetun hahmon hiukset vaikuttavat teksturoiduilta. Lisäksi hahmojen ihon sävyä esittävä pinkki on valööriltään eli tummuus- tai

vaaleusasteeltaan niin syvä, että oma tulkintani viettää mustaan tai ruskeaan ihmiseen. Kaikki kuvan hahmot ovat iholtaan yhtä ”tummia” ja niiden ”hiukset” voi tulkita kihariksi, joten rodullistan mielessäni hahmot mustiksi. En näe tämän kaltaisia kuvituskuvia usein suomalaisessa valtavirtamediassa. Kuvia, joissa yksikään hahmo ei näytä minusta valkoiselta, kuvittamassa artikkelia, joka ei liity mitenkään monimuotoisuuteen.

5 Lopuksi

Tarkastelin tässä opinnäytetyössä ”tummaihoisuuden” kuvittamiseen liittyviä kysymyksiä ja problematiikkaa. Valitsin työn aiheen sekä taustani, että ammattini tuottaman kokemusasiantuntijuuteni vuoksi, sillä olen pohtinut työn aiheeseen liittyviä kysymyksiä jo pitkään. Pidän oikeastaan luvussa 2.3 mainitsemaani HSL:n bussitarraa (ks. kuva 1) aiheenvalinnan katalysaattorina, sillä se sai minut pohtimaan suhdettani visuaaliseen kulttuuriin, mustuuteen ja kuvittamiseen uudella tavalla. Tarra herätti minussa paljon kysymyksiä. Jos rodullistaminen tarkoitti ennakkoluulojen liittämistä ihmisiin, oliko bussin seinätarra siis rasistinen? Vai rodullistanko minä hahmon tulkinnallani? Entä miten omat kuvitukseni sopivat yhtälöön, miksi kutsuisin niitä tietoisia valintoja joilla ”koodaan” kuvitukseni ihmishahmot mustiksi ihmisiksi? Millä sanoilla käsittelen tulkintaani seinätarrasta? Mitkä ovat ne käsitteet, joilla tästä minulle sekä henkilökohtaisesti tärkeästä että ammatillisesti ajankohtaisesta aiheesta ylipäänsä voin puhua?

Nämä kysymykset johdattivat minut valitsemani aiheen äärelle. Kuvittamista käsittelevä opinnäytetyö lähinnä sivuaa kieltä ja terminologiaa, mutta kielenkäyttö nivoutuu aiheeseen sekä teoreettisella että käytännön tasolla. Moni asia on edelleen vaikea pukea sanoiksi, jolloin niitä on vaikea ymmärtää. Käyttämämme sanasto myös kietoutuu perustavanlaatuisella tavalla yhteen sen kanssa, miten ymmärrämme meitä ympäröivää maailmaa. Siten kieli on olennaisesti läsnä myös silloin, kun näemme, koemme, tuotamme ja kulutamme kuvituksia.

Sillä miten tumma tai vaalea ihon värisävy on, on paljon merkitystä. Vaalean ihon suosiminen tumman ylitse ja tähän perustuva syrjintä, *kolorismi* (*colorism*),

on maailmanlaajuisesti esiintyvä ilmiö. (Hall 2021, 3–6). Visuaaliseen kulttuuriin liittyvä kolorismi on puhuttanut paljon viime vuosina esimerkiksi Yhdysvalloissa: Hollywoodin koneisto on tehnyt roolitusvalintojensa kautta selväksi, että vaaleampia mustia ihmisiä tulisi sen mukaan pitää arvokkaampina, viehättävämmin ja mielenkiintoisempina. Lisäksi Yhdysvalloissa on mm. tutkittu mustien tyttöjen ja naisten tummemman ihonsävyn johtavan esimerkiksi ankarampiin rangaistuksiin koulussa, pienempiin palkkoihin työelämässä sekä kovempiin vankilatuomioihin. (Vrt. Onyejiaka 2017; Blay 2021.) Esimerkiksi mustia ihmisiä esittävästä lääketieteellisistä kuvituksista on suuri puute (Adams 2021). Värisävyn perusteella tapahtuvaa syrjintää tapahtuu niin valtaväestön kuin ei-valkoisiksi rodullistettujen ryhmien kesken. Ainakin mustiin ihmisiin kohdistuvan ja mustien ihmisten kesken tapahtuvan kolorismin voidaan ajatella syntyneen pitkälti rasismien ja kolonialismin vaikutuksesta (ks. Anekwe 2014). Valitettavasti Suomessa kolorismia ei näytä olevan tutkittu kovinkaan paljon; opinnäytetyön tekemisen puitteissa en löytänyt aiheeseen liittyvää kotimaista tutkimuskirjallisuutta. Olen pannut merkille, että kuvituskentällä vältetään usein aidosti tummia ihonvärejä; ”tummaihoisuutta” kuvatessa käytetyt sävyt ovat usein joko lähellä omiani tai vaaleampia. Mielestäni tärkeä jatkotarkastelun kohde olisikin, mistä tämä tarkalleen johtuu. Onko kyse todella kolorismista? Millä tavoin kolorismi esiintyy Suomessa? Miten tämä oletettu kolorismi vaikuttaa esimerkiksi visuaalisen kulttuurin vastaanottamiseen, saati sen rakentamiseen?

Valkoisuutta ja ”tummaihoisuutta” tarkastellessa on tärkeää muistaa, että niiden välille viritetty kaksinapainen dynamiikka osaltaan jättää jotkin merkitysti rodullistetut kehot näkymättömiin. Kahtiajaon voidaan ajatella häivyttävän esimerkiksi monet aasialaistaustaiset etniset ryhmät näkyvistä. Viimeaikaisten selvitysten mukaan rasismi ja ennakkoluulot afrikkalaistaustaisia ihmisiä kohtaan ovat hyvin syvälle juurtuneita (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020). Mustuutta tarkastellessa korostuukin nähdäkseni usein ajatus siitä, että mustat ihmiset sijoittuvat rotuhierarkian pohjalle. Mustuus ja valkoisuus asetetaan sekä historiallisesti että nykypäivänä usein vastakohdiksi. Kenties osittain tästä ääripäähän sijoittamisen takia, mustuuteen liittyy mielestäni tietynlainen hypernäkyvyys. ”Tummaihoisuuden” lisäksi voisikin jatkossa olla erittäin mielekästä tarkastella myös vähemmän

näkyvien vähemmistöjen kuvittamiseen liittyviä käytäntöjä ja mahdollista problematiikkaa.

Vaikka periaatteessa olen internetin kautta yhteydessä käsittämättömään määrään informaatiota, tietoa erilaisuuden esittämisestä tuntuu usein olevan vaikea löytää. Aiheeseen vihkiytymättömän kuvittajan voi olla vaikea tietää, mistä kannattaa aloittaa, ja ilman oikeita hakusanoja tiedonhaku voi olla vieläkin vaikeampaa. Vaikka minusta tuntuu, että esitän tässä opinnäytetyössä moninkertaisesti enemmän kysymyksiä kuin mihin vastaan, uskon, että tässä tapauksessa kysymysten esittäminen on vastausten sanelemista mielekkäämpää. Vaikka kulmakarvoja nostattavia ratkaisuja löytyy, *oikeita* vastauksia siihen, kuinka mustuus ja ruskeus tulisi esittää kuvituksessa ei välttämättä ole olemassakaan.

Kuten myös Hall toteaa, erilaisuuden ei itsessään tarvitse ole positiivista tai negatiivista. Se on tarpeellinen osa merkitysten, kielen, kulttuurin ja identiteettien tuottamista. (Hall 1997, 238.) Tärkeää on kuunnella, mitä eri ihmisryhmät itse ovat mieltä siitä, miten tulevat esitetyksi. Kannattaa toki muistaa, että esimerkiksi minä olen vain yksi lukemattomien äänien joukossa.

Lähteet

Aaltonen, Jouko & Sivonen, Seppo 2019. Orjia ja isäntiä. Ruotsalais-suomalainen siirtomaaherruus Karibialla. Helsinki: Into Kustannus.

Adams, Char 2021. Meet the student bringing Black illustrations to the medical field. Luettavissa osoitteessa <<https://www.nbcnews.com/news/nbcblk/meet-student-bringing-black-illustrations-medical-field-rcna8277>> (Luettu 20.04.2022).

Ahmed, Sara 2007. A phenomenology of whiteness. Luettavissa osoitteessa <<https://doi.org/10.1177%2F1464700107078139>> (Luettu 09.04.2022).

Amzil, Jasmina 2018. Mainos, mainos, kuvastin. Luettavissa osoitteessa <<https://www.ruskeattytot.fi/mainos-mainos-kuvastin>> (Luettu 13.04.2022).

Anekwe, Obiora 2014. Global Colorism. An Ethical Issue and Challenge in Bioethics. Luettavissa osoitteessa <<https://journals.library.columbia.edu/index.php/bioethics/article/view/6470>> (Luettu 20.04.2022).

Blay, Zeba 2021. Hollywood Has A Colorism Problem, And The Conversation Keeps Going Nowhere. Luettavissa osoitteessa <<https://jezebel.com/hollywood-has-a-colorism-problem-and-the-conversation-1847817522>> (Luettu 20.04.2022).

Delgado, Richard & Stefancic, Jena 2017. Critical Race Theory. An Introduction. New York: New York University Press.

Dryer, Richard 2002. Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastossa. Tampere: Vastapaino. 117–210.

Faye, Ndéla 2019. Miten puhua ruskeudesta valkoisena vanhempana? Luettavissa osoitteessa <<https://www.ruskeattytot.fi/miten-puhua-ruskeudesta-valkoisena-vanhempana>> (Luettu 13.04.2022).

Faye, Ndéla 2020. Tuoreen selvityksen mukaan rasismi ja syrintä vaikuttavat afrikkalaistaustaisten ihmisten elämään Suomessa kokonaisvaltaisesti. <<https://www.ruskeattytot.fi/yhdenvertaisuus-valtuutetun-selvitys>> Luettu 13.04.2022.

Fem-R n.d. Sanasto. Luettavissa osoitteessa <<https://www.fem-r.fi/sanasto/>> (Luettu 02.02.2021).

Hall, Stuart 1985. Sisäänkoodaus/uloskoodaus. Media & Viestintä 8 (1). 15–28. Luettavissa osoitteessa <<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/73635>> (Luettu 07.04.2022).

Hall, Stuart 1997. Representation: cultural representations and signifying practices. London: Sage Publications.

Hall, Ronald E. 2021. The Historical Globalization of Colorism. Michigan: Michigan State University.

Hall, Stuart 1999. Toisen speksaakkeli. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha (toim.): Identiteetti. Tampere: Vastapaino. 139–222.

Holopainen, Wanda 2021. Brändi, älä sorru tokenismiin – näin pyrkimys yhdenvertaisuuteen kannattaa aloittaa. Luettavissa osoitteessa <<https://www.markkinointiuutiset.fi/artikkelit/brandi-ala-sorru-tokenismiin-nain-pyrkimys-yhdenvertaisuuteen-kannattaa-aloittaa>> (Luettu 13.04.2022).

hooks, bell 2015. Black Looks. Race and Representation. New York: Routledge. 115-131.

Hovhannisyán Aleksandr 2020. Blue People Illustrations, or How to Kill a Brand. Luettavissa osoitteessa <<https://www.aleksandrhovhannisyán.com/blog/blue-people-illustrations/>> (Luettu 13.04.2022).

Hubara, Koko 2017. Ruskeat Tytöt. Tunne-esseitä. Helsinki: Like. 13–44.

Hurme, Vuokko & Hietämäki Henna 2018. Pelasta maailma. Kuvittajat ry. Luettavissa osoitteessa <<https://kuvittajat.fi/kuvittaja-posts/pelasta-maailma>> (Luettu 20.03.2022).

Hänninen, Harto 2021. Avaimia rasismiin, toiseuttamiseen ja syrjinnän tunnistamiseen. Yleisradio. Luettavissa osoitteessa <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/05/17/avaimia-rasismiin-toiseuttamisen-ja-syrjinnan-tunnistamiseen>> (Luettu 22.03.2022).

Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko 2005. Kallomittajia ja skinejä. Rasismien aatehistoriaa. Helsinki: Like.

Kaitaro, Timo 2010. Miten esittää väritön vihreä ajatus? Representaatio surrealismissa. Knuutila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.): Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus. 158–171.

Kauranen, Ralf & Löytty, Olli 2019. Sarjakuva ja muuttuva todellisuus: Mämmilän Mukku ei sopinut Tampere Kuplii 2019 -sarjakuvafestivaalin julisteeseen – ja hyvä niin. Luettavissa osoitteessa <<https://www.migrationcomics.fi/index.php/blogi/72-sarjakuva-ja-muuttuva-todellisuus-maemmilaen-mukku-ei-sopinut-tampere-kuplii-2019-sarjakuvafestivaalin-julisteeseen-ja-hyvae-niin>> (Luettu 10.04.2022).

Keskinen, Suvi & Andreassen, Rikke 2017. Developing theoretical perspectives on racialisation and migration. Nordic Journal of Migration Research, 7 (2), 64–69. Luettavissa osoitteessa <<http://doi.org/10.1515/njmr-2017-0018>> (Luettu 15.03.2022).

Keskinen, Suvi 2021. Kolonialismin ja rasismien historiaa Suomesta käsin. Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna, Mkwesha, Faith (toim.): Rasismi, valta ja vastarinta. Helsinki: Gaudeamus.

Keskinen, Suvi, Mkwesha, Faith & Seikkula, Minna 2021. Teoreettisen keskustelun avaimet - rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna, Mkwesha, Faith (toim.): Rasismi, valta ja vastarinta. Helsinki: Gaudeamus.

Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri 2010. Johdanto: Representaatio - tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.): Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus.

Know Your Meme 2019. Corporate Art Style. Luettavissa osoitteessa <<https://knowyourmeme.com/memes/subcultures/corporate-art-style>> (Luettu 13.04.2022).

Korkeakivi, Riitta 2022. Rasismien kitkeminen vaatii jokapäiväistä työtä kouluissakin. Opettaja. Luettavissa osoitteessa <<https://www.opettaja.fi/tyossa/rasismien-kitkeminen-vaatii-jokapaivaista-tyota-kouluissakin/>> (Luettu 23.03.2022).

Kuortti, Joel 2007. Jälkikoloniaalisia käännöksiä. Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.): Kolonialismin jäljet: keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus. 11–26.

Lawson, Faye & Manninen, Tuomas 2019. Legendaarinen suomalaissarjakuva esiintyi festivaalin julisteessa – somekohun jälkeen järjestäjä poistatti julisteesta somalihahmon. Luettavissa osoitteessa <<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006017893.html>> (Luettu 13.04.2022).

Leinonen, Johanna & Pellander, Saara 2021. Ylirajaiset parisuhteet 1980- ja 1990- luvun mediassa – valkoisen suomalaisuuden rodullistetut rajat. Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna, Mkwesha, Faith (toim.): Rasismi, valta ja vastarinta. Helsinki: Gaudeamus.

Lundström, Catrin & Teitelbaum, Benjamin R. 2017. Nordic Whiteness: An Introduction. Scandinavian studies 89 (2). Luettavissa osoitteessa <https://www.researchgate.net/publication/320480293_Nordic_Whiteness_An_Introduction> (Luettu 10.04.2022).

Mikkonen, Jukka 2017. Mimesis analyttisessä estetiikassa. Mikkonen, Jukka & Salminen, Matti (toim.): Mimesis: filosofia, taide, yhteiskunta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Luettavissa osoitteessa <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/55725>> (Luettu 07.04.2022).

Mkwesha, Faith & Huber, Sasha 2021. Representaatioiden uudelleenarviointia - Rasisminvastaisuus ja taideaktivismi dekoloniaalisesta näkökulmasta. Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna, Mkwesha, Faith (toim.): Rasismi, valta ja vastarinta. Helsinki: Gaudeamus. 225–243.

MTV uutiset 2020. Kysely: Kaksi kolmesta afrikkalaistaustaisesta on kokenut syrjintää koulutuksessa ihonväriinsä vuoksi – jopa henkilökunnan taholta. MTV uutiset. Luettavissa osoitteessa <<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kysely-kaksi-kolmesta-afrikkalaistaustaisesta-on-kokenut-syrjintaa-koulutuksessa-ihonvarinsa-vuoksi-jopa-henkilokunnan-taholta/7842062>> (Luettu 23.02.2022).

Murji, Karim & Solomos, John 2005. Racialization. Studies in Theory and Practice. Oxford: Oxford University Press. 1–27.

Niiniaho, Emmi 2019. Miksi Brunbergin suukkoja koristaa afrikkalainen paris-kunta? Toimitusjohtaja vastaa. Luettavissa osoitteessa <<https://www.iltalehti.fi/ruoka-artikkelit/a/436fd940-3309-4a2e-9302-e98c72c5b8ce>> (Luettu 13.04.2022).

Onyejiaka, Tiffany 2017. Hollywood's Colorism Problem Can't Be Ignored Any Longer. Luettavissa osoitteessa <<https://www.teenvogue.com/story/hollywoods-colorism-problem-cant-be-ignored>> (Luettu 20.04.2022).

Osanami Törngren, Sayaka & Suyemoto, Karen L 2022. What does it mean to go beyond race? Comparative Migration Studies 10 (9). Luettavissa osoitteessa <<https://doi.org/10.1186/s40878-022-00280-6>> (Luettu 09.04.2022).

Parkkinen, Pia 2020. Sudanista Suomeen lapsena muuttanut näyttelijä Geoffrey Erista: "Olen asunut Suomessa yli 25 vuotta ja tunnen itseni edelleen vieraaksi tässä yhteiskunnassa" Yleisradio. Luettavissa osoitteessa <<https://yle.fi/uutiset/3-11560683>> (Luettu 27.03.2022).

Pikkanen, Antti 2020. Yhä useampi brändi jää kiinni stereotyyppisestä markkinoinnista – kuinka välttää tämä tulevaisuudessa? Luettavissa osoitteessa <<https://ellunkanat.fi/nakemys/artikkelit/yha-useampi-brandi-jaa-kiinni-stereotyyppisesta-markkinoinnista-kuinka-valttaa-tama-tulevaisuudessa/>> (Luettu 13.04.2022).

Puuronen, Vesa 2011. Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus.

Rastas, Anna 2004. Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Rastas, Anna 2019. The Emergence of Race as a Social Category in Northern Europe. Essed, Philomena, Farquharson, Karen, Pillay, Kathryn, White, Elisa Joy 2019. (Toim.) Relating Worlds of Racism. Dehumanisation, Belonging, and the Normativity of European Whiteness. Palgrave Macmillan.

Rossi, Leena-Maija 2009. Licorice Boys and Female Coffee Beans: Representations of Colonial Complicity in Finnish Visual Culture. Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulinari, Diana (toim.): Complying with colonialism: gender, race and ethnicity in the Nordic region. Taylor & Francis Group.

Rossi, Leena-Maija 2010. Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. Knuuttilla, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.): Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus.

Seikkula, Minna & Keskinen, Suvi 2021. Johdanto: Muuntautuva rasismi ja moninainen antirasismi. Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna, Mkwesha, Faith (toim.): Rasismi, valta ja vastarinta. Helsinki: Gaudeamus.

Svensson, Therese 2020. The Congealed Heart of Whiteness. On the Possibility of Decolonial Readings. Vithetens koagulerade hjärta. Om avkoloniserande läsningars möjlighet. Väitöskirja. Göteborg: University of Gothenburg, Faculty of Humanities. Luettavissa osoitteessa <<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/64919>> (Luettu 15.03.2022).

Tavares, Izalina 2004. Black Pete: Analyzing a Racialized Dutch Tradition Through the History of Western Creations of Stereotypes of Black Peoples. Luettavissa osoitteessa <https://www.humanityinaction.org/knowledge_detail/black-pete-analyzing-a-racialized-dutch-tradition-through-the-history-of-western-creations-of-stereotypes-of-black-peoples/> (Luettu 13.04.2022).

Tilastokeskus 2022. Väestö ja yhteiskunta. Luettavissa osoitteessa <https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html> (Luettu 19.04.2022).

Thompson, Sonia 2020. Data Shows Consumers Want Diversity In Marketing—Why Many Brands Struggle To Get It Right And How To Fix. Luettavissa osoitteessa <<https://www.forbes.com/sites/soniathompson/2020/02/05/data-shows-consumers-want-diversity-in-marketing-why-many-brands-struggle-to-get-it-right-and-how-to-fix/>> (Luettu 13.04.2022).

Typistö, Annamari 2008. Lakupekan seuraaja paljastuu perjantaina. Luettavissa osoitteessa <<https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000001556024.html>> (Luettu 13.04.2022).

Ulrichsen, Gry O., Eriksen, Helen & Bayati, Zahra 2021. Struggling to decolonise ourselves as an antiracist act within the field of Nordic Community School of Music and Arts. Luettavissa osoitteessa <<https://jased.net/index.php/jased/article/view/2978>> (Luettu 15.03.2022).

Virranniemi, Greta 2021. Kun kuuluu vähemmistön vähemmistöön. Yleisradio. <<https://yle.fi/uutiset/3-12075431>> (Luettu 24.03.2022).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu n.d. Rasismi. Luettavissa osoitteessa <<https://syrjinta.fi/rasismi>> (Luettu 02.02.2022).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020. Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä. Luettavissa osoitteessa <<https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-afrikkalaistaustaisille-suomalaisille-rasismi-ja-syrjinta-ovat-arkipaivaa>> (Luettu 02.02.2022).